

NÁZORY STUDUJÍCÍCH NA PORTFOLIO V PŘÍPRAVNÉM VZDĚLÁVÁNÍ UČITELSTVÍ PRO MATEŘSKÉ ŠKOLY

STUDENTS' OPINIONS ON PORTFOLIOS IN PRE-SERVICE TEACHER EDUCATION FOR KINDERGARTENS

Veronika Rodová, Zora Syslová

Katedra preprimární a primární pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Kvalitativní výzkumná studie je zaměřena na zjišťování, jak studující programu Učitelství pro mateřské školy nahlízejí na práci s profesním portfoliem, které tvoří významnou složku studia. Teoretická východiska se opírají o koncept reflektivního praktika a o koncept portfolio jako nástroje učení v kontextu konstruktivisticky pojaté profesní přípravy. Výzkumná data měla narativní povahu a byla získána prostřednictvím dotazníku a rozhovorů. Analýza byla provedena v souladu s postupy zakotvené teorie. Výsledky odhalují trajektorii postoje studujících k portfoliu v průběhu studia, kdy a jak se jejich původní, formálně heteronomní přístup proměňoval. Výsledky ukazují, že systematická práce s portfoliem vytváří prostor pro rozvoj dovedností, které posouvají schopnost analyzovat vnější projevy vlastního pedagogického jednání k hlubšímu porozumění procesům učení a profesního růstu.

Klíčová slova: *portfolio; přípravné vzdělávání učitelů, reflexe; konstruktivistické přístupy; zakotvená teorie*

Abstract

The qualitative research study is focused on finding out how students of the Kindergarten Teacher Training program view working with a professional portfolio, which is an important component of their studies. The theoretical foundations are based on the concept of reflective practice and the concept of a portfolio as a learning tool in the context of constructivist professional training. The research data were narrative in nature and were obtained through a questionnaire and interviews. The analysis was conducted in accordance with the procedures of grounded theory. The results reveal the trajectory of students' attitudes towards the portfolio during their studies, when and how their original, formally heteronomous approach changed. The results show that systematic work with

a portfolio creates space for the development of skills that advance the ability to analyze the external manifestations of one's own pedagogical actions towards a deeper understanding of the processes of learning and professional growth.

Keywords: *portfolio; early childhood teacher education; reflexivity; constructivist approaches; grounded theory*

1 ÚVOD

V přípravném vzdělávání učitelů mateřských škol je dnes uplatňován model reflektivního praktika, s nímž je spojeno využívání portfolia jako nástroje rozvoje reflektivních dovedností, propojování teorie s praxí a dokumentace profesního růstu. Přestože je portfolio považováno za klíčový prvek učitelského vzdělávání, výzkumy ukazují, že jeho smysl není studujícím vždy jasný a jeho tvorba může být náročná. Studie proto zkoumá zkušenosti studujících s portfoliem a přispívá k debatě o jeho roli ve vysokoškolské přípravě učitelů.

2 TEORIE

Portfolio chápeme jako cíleně strukturovanou sbírku artefaktů, prostřednictvím níž si studenti aktivně konstruují porozumění vlastnímu učení a profesnímu růstu. Jádrem jsou procesy sběru, výběru a reflexe, které podporují propojení teorie s praxí a činí učení transparentním (Imhof & Picard, 2009; Jones & Shelton, 2011; Kim, 2014; Painter, 2001). Reflexe jako klíčová složka portfolia umožňuje studentům interpretovat vlastní zkušenosti, rozvíjet profesní úsudek a pracovat s hlubšími rovinami pedagogické identity. Efektivita portfolia se zakládá na práci s hlubokou reflexí (*core reflection*) jako pilíře seberegulovaného učení a autonomie studenta (Korthagen & Vasalos, 2005), což vyžaduje vnitřní motivaci k systematické tvorbě a porozumění smyslu portfolia. Plnohodnotné využívání portfolia proto závisí na kvalitě pedagogické podpory ve formě dialogu mezi vyučujícími a studujícími a na vzdělávacím prostředí, které podporuje aktivní učení vycházející z konstruktivistických principů.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Cílem výzkumu bylo prozkoumat názory studujících na portfolio a zachytit zkušenosti s jeho tvorbou, s ohledem na efektivitu studijní přípravy. Data byla sbírána dvoufázově: první fáze se účastnili všichni studující kombinovaného a prezenčního studia Učitelství pro mateřské školy na PedF MUNI, kteří v akademickém roce 2021 absolvovali SZZ (n=53). Odpovídali anonymně na pět otevřených otázek elektronického dotazníku. Do druhé fáze se zapojilo 16 dobrovolníků z první fáze, kteří měli zájem ve výzkumu pokračovat. V této fázi jsme využili metodu polostrukturovaného rozhovoru. Všichni účastníci výzkumného šetření nám poskytli informovaný souhlas. Získaná data měla narativní charakter, a proto byla analýza provedena v souladu s postupy zakotvené teorie (Strauss & Corbinová, 1997), formou otevřeného kódování a roztřídění podle paradigmatického modelu (příčinné podmínky → jev → kontext → intervenující podmínky → strategie → následky). Vznikly tak tematické oblasti, které umožnily popsat proces práce s portfoliem v průběhu studia a detekovaly klíčové okamžiky změn v přístupu k portfoliu.

4 VÝSLEDKY / OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY

Analýza ukázala, že studující zpočátku vnímali portfolio heteronomně, tj. brali je jako povinnost či „práci navíc“, často nevěděli, co zakládat a jak materiály strukturovat. Postupně se učili vybírat vhodné artefakty, hledat způsob jejich řazení, spojovat je s cíli profesního rozvoje či formulovat tematický klíč, což posilovalo jejich přesvědčení o smysluplnosti portfolio. Dlouhodobá cyklická práce s portfoliem s důrazem na reflexi vedla k postupnému sebepoznávání, uvědomování si vlastních postojů, přesvědčení a hodnot, včetně pojmenovávání silných a slabých stránek, což se stalo základem růstu profesní sebedůvěry a autonomie. Mezi klíčové milníky tohoto procesu patřila prezentace koncepce portfolio a kolegiální hodnocení. Portfolio v závěru studia chápali účastníci výzkumu jako funkční nástroj profesního růstu, který jim umožnil zachytit a uchovat zkušenosti, uvědomovat si své profesní posuny, propojovat teorii s praxí, rozvíjet reflektivní dovednosti, plánovat profesní cíle a vědomě tak řídit další profesní rozvoj.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Studie ukazuje, že přechod od formálního (heteronomního) pojetí práce s portfoliem k autonomnímu přístupu vyžaduje dostatek času a soustavnou podporu ze strany vyučujících založenou na cyklických, konstruktivisticky pojatých intervencích. Klíčovou roli sehrála opakovaná možnost vrstevnický sdílet zkušenosti v procesu tvorby portfolia. Pro docílení autoregulované efektivní práce s portfoliem hraje významnou roli reflexe jako hlavní rys kultury výuky.

6 LITERATURA

- Imhof, M., & Picard, C. (2009). Views on using e-portfolios in teacher education. *Teaching and Teacher Education*, 25(1), 149–154.
<https://doi.org/10.1016/j.tate.2008.08.001>
- Jones, B. D., & Shelton, M. (2011). *Developing your portfolio—Enhancing your learning and showing your stuff: A guide for the early childhood student or professional*. Routledge.
- Kim, K. J. (2014). e-Portfolios for Learning and Assessment in Medical Education. *Korean Medical Education Review*, 16(1).
- Painter, B. (2001). Using Teaching Portfolios. *Educational Leadership*, 58(5), 31–34.
- Korthagen, F. A. J., & Vasalos, A. (2005). Levels in reflection: Core reflection as a means to enhance professional growth. *Teachers and Teaching*, 11(1), 47–71.
<https://doi.org/10.1080/1354060042000337093>
- Strauss, A., & Corbin, J. (Eds.) (1997). *Grounded theory in practice*. Sage.